

# राजस्थान—लोकसेवा—आयोगः, अजयमेरु

संस्कृतशिक्षाविभागीय—प्राध्यापक(विद्यालय)पद—परीक्षा—पाठ्यक्रमः

द्वितीय—प्रश्नपत्रम्

धर्मशास्त्रम्

प्रथमो भागः (वरिष्ठोपाध्यायस्तरीयः)

1. मनुस्मृतिः (मन्वर्थमुक्तावल्याभिमतचतुर्थपञ्चमौ अध्यायौ)

- (क) ब्रह्मचर्यम्, गार्हस्थ्यकालः, वेदोक्तकर्म—ज्ञानम्, पञ्चमहायज्ञ—प्रशंसा, सोमयागः, अन्नदान—विधिः, सूर्यदर्शन—निषेधः, पत्न्या सह भोजनादि निषेधः, धूर्यलक्षणम्, नरकस्वर्गादिज्ञानं च ।
- (ख) ब्रह्ममुहूर्त—विवेचनम्, प्रातःकालकृत्यम्, गायत्रीजपविधिः, वेद—पाठः, परदार—निन्दा, प्रतिग्रहनिन्दा, बैडालवक व्रतादिलक्षणम्, वेदज्ञानप्रशंसा, ब्रह्मचिन्तनादिविवेचनं च ।
- (ग) द्रव्यशुद्धिः, पतिव्रतादिधर्मादिविवेचनम् ।

2. धर्मशास्त्रस्य इतिहासः (प्रथमो भागः)

- (क) धर्मस्य अर्थः, उपादानम्, धर्मशास्त्रग्रन्थानां निर्माण—कालनिर्णयः ।
- (ख) धर्मसूत्र—ग्रन्थकारः, तेषां व्यक्तित्वं कृतित्वं च विवेचनम् ।
- (ग) स्मृतिग्रन्थकाराणां व्यक्तित्वं कृतित्वं च विवेचनम् ।

3. याज्ञवल्क्यस्मृतिः (आचाराध्यायः)

- (क) धर्मस्य स्थानानि, प्रयोजकाः ऋषयः, धर्मस्य कारणानि, संस्काराः(गर्भाधानतः उपनयनपर्यन्तसंस्काराः), प्राजापत्यादितीर्थलक्षणानि, आचमन—प्राणायाम—प्रकाराः, गुर्वाचार्यादिलक्षणानि ।
- (ख) कन्यालक्षणम्, सापिण्ड्यविचारः, विवाहाप्रकाराः, पतिव्रताप्रशंसा, स्त्रीधर्मऋतुकालादिविवेचनम् ।
- (ग) गृहस्थधर्माः, पञ्चमहायज्ञाः, अतिथिभोजनम्, ब्रह्ममुहूर्तचिन्तनम्, जातिधर्मनिर्णयः, स्नातकधर्माः, भक्ष्याभक्ष्यविवेकः ।
- (घ) द्रव्यशुद्धिविवेचनम्, दानधर्मविवेचनम्, गोदानम्, भूमिदानम्, गृहादिदानम्, उभयतोमुखिगोलक्षणं च ।
- (ङ) श्राद्धविवेचनम्, श्राद्धप्रकाराः ।
- (च) गणपतिकल्पविवेचनम्, ग्रहशान्तिविवेचनम्, राजधर्मप्रकरणं च ।

## द्वितीयो भागः (शास्त्रिस्तरीयः)

1. मनुस्मृतिः (मन्वर्थटीकासहिता—षष्ठाध्यायतः नवमाध्याय—पर्यन्तम्)
2. धर्मसिन्धुः —प्रथमः परिच्छेदः (काल—मास—पक्ष—तिथ्यादिनिर्णयः),  
तृतीयः परिच्छेदाधारितगर्भाधानादिसंस्कारनिर्णयः ।
3. याज्ञवल्क्यस्मृतिः —व्यवहाराध्यायतः दायभागप्रकरणम् ।
4. कौटिलीय—अर्थशास्त्रम् —प्रथमाधिकरणम् ।
5. गौतमधर्मसूत्राणि —प्रथमप्रश्नस्य आदितः पंचाध्यायपर्यन्तम् ।

## तृतीयो भागः (आचार्यस्तरीयः)

1. वीरमित्रोदयः — शुद्धिप्रकाश—प्रकरणम्
2. निर्णयसिन्धुः —प्रथमः परिच्छेदः

चतुर्थो भागः (शैक्षिकमनोविज्ञानम्, शिक्षाशास्त्रम्, शिक्षणाधिगमसामग्री, संगणकसूचनायाः तकनीकी सूचनाधिगमे उपयोगः)

### 1. शिक्षणाधिगमे मनोविज्ञानमहत्त्वम् —

- अधिगमकर्ता ।
- शिक्षकः ।
- शिक्षणाधिगमप्रक्रिया ।
- विद्यालयप्रभावशीलता ।

### 2. अधिगमकर्तृविकासः (किशोराधिगमकर्तरि)

- संज्ञानात्मकः, शारीरिकः, सामाजिकसंवेगात्मकः एवं नैतिकविकासस्य प्रतिमानः (Patterns) एवं वैशिष्ट्यं च (characteristics)

### 3. शिक्षणाधिगमः

- उच्चमाध्यमिकविद्यालयेषु विद्यार्थिनां कृते व्यवहारवादि—संज्ञानवादि—निर्मितिवादि (constructivist) सम्प्रत्ययाः, अधिगमसिद्धान्तः तन्निहितार्थाश्च ।
- किशोराधिगमकर्तुः अधिगमकर्तुश्च अधिगमविशेषताः एवम् एषां शिक्षणाय निहितार्थाः ।

### 4. किशोराधिगमकर्तृप्रबंधनम्

- मानसिक—स्वास्थ्यम् एवं समायोजनसमस्यानां सम्प्रत्ययः ।
- किशोर—मानसिकस्वास्थ्यस्य संवेगात्मिका बुद्धिः तन्निहितार्थाश्च ।
- किशोर—मानसिकस्वास्थ्यप्रोत्साहनाय मार्गदर्शक—प्रविधीनामुपयोगः ।

5. किशोराधिगमकर्त्रे अनुदेशनात्मक-व्यूहरचना :

- सम्प्रेषणकौशलम् तदुपयोगश्च ।
- शिक्षणाविधौ शिक्षणाधिगम-सामग्रीणामायोजनम् एवमुपयोगश्च ।
- शिक्षण –प्रतिमानाग्रिमसंघटनम्, वैज्ञानिकपृच्छा (enquiry), सूचना, प्रक्रम (processing) सहकारी-अधिगमश्च (cooperative).
- शिक्षणाधारित निर्मितिवासिद्धान्ताः (constructivist principles)

6. सूचना सम्प्रेषणतकनीकी-शिक्षाशास्त्रसमाकलनं च –

- सूचनासम्प्रेषणतकनीकी (ICT) सम्प्रत्ययः ।
  - हार्डवेयर (hardware) एवं सॉफ्टवेयर (software) एतयोः सम्प्रत्ययः ।
  - प्रणाली-उपगमानुदेशनम् ।
  - संगणकसहायताप्राप्ताधिगमः (CAL)
  - संगणकसहायताप्राप्तानुदेशनम् (CAI)
- आई.सी.टी. शिक्षाशास्त्रसमाकलनानां प्रभावितकारकाः ।

**Paper – II Subject Concerned**

**Duration : 3 Hour**

| S.No.                                                                                                                                                                                                                                                          | Subject                                                                                                                         | No. of Questions | Total Marks |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|-------------|
| 1                                                                                                                                                                                                                                                              | Knowledge of Subject Concerned : Senior Secondary Level                                                                         | 55               | 110         |
| 2                                                                                                                                                                                                                                                              | Knowledge of Subject Concerned : Graduation Level                                                                               | 55               | 110         |
| 3                                                                                                                                                                                                                                                              | Knowledge of Subject Concerned : Post Graduation Level                                                                          | 10               | 20          |
| 4                                                                                                                                                                                                                                                              | Educational Psychology, Pedagogy, Teaching Learning Material, Use of Computers and Information Technology in Teaching Learning. | 30               | 60          |
| <b>Total</b>                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                 | <b>150</b>       | <b>300</b>  |
| <b>Note :</b> 1 All the question in the Paper shall be Multiple Choice Type Question.                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                 |                  |             |
| 2 Negative marking shall be applicable in the evaluation of answers. For every wrong answer one-third of the marks prescribed for that particular question shall be deducted.<br>Explanation : Wrong answer shall mean an incorrect answer or multiple answer. |                                                                                                                                 |                  |             |